

Nizami MURADOĞLU

Fil. elmləri doktoru

AMEA Folklor İnstitutunun baş elmi işçisi

E-mail: nizamimurad@gmail.com

AZƏRBAYCAN POEZİYASINDA VƏTƏN SEVGİSİ VƏ ŞƏHİDLİK ƏNƏNƏLƏRİNİN FORMALAŞMASINDA FOLKLORUN ROLU

Açar sözlər: Azərbaycan, vətən, şair, mübarizlik, şəhidlik, Dədə Qorqud, Koroğlu, folklor, şeir.

THE ROLE OF FOLKLORE IN FORMATION OF VETAN LOVE AND MARTYR TRADITIONS IN AZERBAIJANI POETRY

ABSTRACT

A new stage began in literature, after the restoration of the state independence of the Azerbaijan Republic for the second time (in 1991). At this stage, poets mostly appeal to the historical and epic heroes of the Azerbaijani people, and demonstrate a position of citizenship. The heroes of the epos “Dede Gorgud”, “Koroghlu” are remembered and mentioned about martyrdom, bellicosity in the new poems written about native land. The subject of native land was very important in the creativity of every poets. The poems reflecting the Civil position of poets such as Bakhtiyar Vahabzade, Mammad Araz, Sahrab Tahir and Khalil Rza are sounded from tribune, formed the basis of assemblies and festivities.

In this article, poems dedicated to the national struggle and martyrdom were investigated and analyzed which take an important place in the history of modern poets.

Keywords: Azerbaijan, native land, bellicosity, martyrdom, word, folklore, poem.

РОЛЬ ФОЛЬКЛОРА В ФОРМИРОВАНИИ ТРАДИЦИЙ ЛЮБВИ К РОДИНЕ И ШЕХИДСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПОЭЗИИ

Резюме

После того, как современная Азербайджанская Республика во второй раз восстановила свою государственную независимость (1991), в литературе начался новый этап.

На этом этапе поэты больше обращаются к историческим и эпическим героям азербайджанского народа, демонстрируют свою гражданскую позицию. В новых стихах о Родине упоминаются герои “Деде Горгуд”, “Кероглу”, выделяются шехидство, борьба. Тема Родины проходит красные линии в творчестве практически каждого поэта. Огненно-пламенные стихи Бахтияра Вагабзаде, Мамеда Араза, Сохраба Тахира, Халила Рзы, отражающие гражданскую позицию, звучат с высоких трибун, становятся украшением народных гуляний, меджлисов.

В этой статье были рассмотрены и проанализированы стихи наших современных поэтов, посвященные борьбе за независимость и этапу шехидство, который занимает центральное место в их творчестве.

Ключевые слова: Азербайджан, Родина, поэт, шехидство, слово, фольклор, поэзия.

GİRİŞ. Azərbaycan dövlətinin ikinci dəfə müstəqillik qazanması uğrunda xalqımızın apardığı tarixi mübarizə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanın müstəqilliyini istəməyən qüvvələr hər tərəfdən hücumə keçib bu azadlığı onun əlindən almaq istəyirdilər. 1990-cı ilin 20 yanvarında törədilən qırğın, erməni

daşnaklarının Dağlıq Qarabağdakı fəaliyyətləri bu məqsədə xidmət edirdi. Lakin Azərbaycan xalqı əsarətdən qurtarmaq yolunda əzmlə irəlilədi. Bu, eyni zamanda böyük faciələrlə, kütləvi insan itkisi, çoxlu şəhidlərimizin və qazilərimizin müqəddəs torpaqlarımızın üzərinə tökülən qızıl qanlarının bahasına başa gəldi. Bütün bu hadisələr də Azərbaycan ədəbiyyatında yeni bir mərhələnin başlanmasına vəsilə oldu. Bu, daha çox özünü tarixə, folklora, Azərbaycan xalqının tarixi və epik qəhrəmanlarına müraciətdə göstərməyə başladı. Bu zaman “Dədə Qorqud”, “Koroğlu” qəhrəmanları xatırlanıb şəhidlik, mübarizlik önə çəkildi. Xüsusilə ədəbiyyatın çevik janrı olan poeziyada vətən sevgisi, şəhidlik mərhələsi özünü bariz şəkildə göstərdi və bu tendensiya davam edir.

Araşdırmada şəhidliyin təməlinə dayanan vətən sevgisi, elinə, yurduna sahib çıxmaq amalı və dədə-babalarımızın mərdlik aşılaman nəsihətləri, analarımızın, gəlinlərimizin, qızlarımızın qeyrəti və şərəfi, ustadlarımızın gəncliyə tövsiyələri, xalqın uzun əsrlər boyu yaratdığı nağıl və dastan qəhrəmanlarının mübarizliyi əsas yer tutur. Vətən sevgisi və şəhidlik müasir Azərbaycan ədəbiyyatının əsas mövzusu olaraq 1990- cı ilin yanvar faciəsinin acı nəticəsi kimi bariz şəkildə meydana çıxdı. Bu dövrdən başlayaraq Azərbaycan poeziyasında şəhidlik müqəddəs bir amal uğrunda həyata keçirilən missiya kimi baş mövzuya çevrildi. Bu mövzuda yazılan əsərləri iki yerə ayırmaq olar:

1. 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı yazılan əsərlər
2. Qarabağ savaşı ilə bağlı yazılan əsərlər

Tədqiqatın məqsədi mövzunun adından da göründüyü kimi yeni nəslin vətənpərvərlik duyğuları ilə tərbiyəsinə kömək etməkdir. Bu məqsədlə biz çağdaş şairlərin poetik düşüncəsi ilə oxucuları tanış etmək, mənəvi tərbiyənin, vətənpərvərlik hissinin artırılmasına nail olmaq, kamil insan modelinin formalaşmasında poeziyanın rolunu qiymətləndirməyə çalışacağıq.

Tədqiqatın metodu. Müqayisəli, nəzəri-metodoloji təcrübə və təhlil üsullarından istifadə edərək, qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq, Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikir bazasında vətən sevgisinin kamil insan modelinin formalaşmasında yerini müəyyənləşdirmək.

Müzakirəyə çağdaş Azərbaycan şairlərinin müxtəlif mətbu orqanlarda çap olunan şeirlərindən nümunələr çıxarılır. 20 Yanvar faciəsindən sonra ağlamaq, sızılamaq ilə başlayan, kədərli notların yer aldığı Azərbaycan poeziyasında ilk olaraq Məmməd Araz öz cəsarətli şeirləri ilə meydana atıldı. Fiziki cəhətdən zəif, lakin ruhən sağlam və güclü olan şair göz yaşlarının içində soydaşlarını dəyanətli, mərd, mübariz, qürurlu olmağa səslədi:

Bu torpağın son qurbanı mən olsam,
Öz odumda yanıb külə tən olsam,
Eldən ötən güllələrə dən olsam,
Ata millət, oğul deyib ağlama,

Ağlamağın yeri deyil, ağlama! (3, 591)

Sanki bu çağırışa bənd imiş kimi poeziyada yeni dalğalanma baş verdi. Əjdər Olun “İstiqlal” şeiri bu dövrdə yaranan poeziya nümunələri içərisində örnək olaraq xalqımızın öz dövlət müstəqilliyi yolunda apardığı mübarizəni, bu yolda tökülmüş qanları, milli arzu və istəklərimizi əks etdirir:

Vurnuxur düşmənimiz, lal kimidi, kar kimidi,
Seçmir üç rəngini də bayrağımın kor kimidi.
Şanlıdır keçmişimiz 20 Yanvar kimidi.
Ey Şəhid oğlu Şəhid, ey dirimiz İstiqlal!
Qəhrəmanlıq işimiz, iksirimiz İstiqlal! (17, 38)

Şeirdə Təbriz, Zəngan, Ərk qalasının, 20 Yanvar faciəsinin adları çəkilir. Bu adların hər birinin alt qatındakı məna mübarizələrlə dolu bir tarixdir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Elxanilərin hakimiyyəti dövründə tikilən (1338-1345) Ərk qalası Təbrizdə Səttar xanın, Bağır xanın və digər mücahidlərin sığındıqları qaladır. Məhz xalqımızın uzun mübarizələrdən sonra müəyyən qədər bərpa edə bildiyi dövlət müstəqilliyi məşrutə inqilabından, 20 Yanvar faciəsindən keçir. Bu istiqlalın qazanılmasında bütün mücahidlərin bu və ya digər dərəcədə haqqı vardır.

Təbii ki, respublikamızın azad və hürr olmaq yolunda canlarını fəda edən övladlarının adları şərəf salnaməsinə qızıl hərflərlə yazılmış, insanların yaddaşına köçmüş, onlar haqqında şeirlər, nəğmələr yazılmış və bu gün də yazılmaqdadır.

Dilimdə ağıdı, gözümdə yaşdı,
Bütün ölümlərdən ölümü başdı.
Dindirməyin məni, kədərim daşdı,
Durna qatarından qopdu şəhidlər (1, 98).

Şairlərimiz bir-birinin ardınca Azərbaycanın haqq səsinə, harayını, ağrısını, acısını özünəxas ifadələrlə poeziyamıza gətirdilər. 20 Yanvar faciəsində şəhid olanların əksəriyyəti Bakının dağüstü parkında dəfn edildi. Xalq şairi Qabil 20 Yanvar şəhidlərinə yas tutur, mərsiyə oxuyurdu:

Gecəni atəş ilə qırmızı qan eyelədilər,
Xalqımı-millətimi gülləbaran eyelədilər (13, 110)

Akademik Bəkir Nəbiyev Qabilin “Mərsiyə” şeiri haqqında yazırdı: “Bu şeirin təkcə adı yox, özü də çağdaş poeziyamızda nəşr olunmuş ilk mərsiyə idi. Ədəbiyyatımızın çox zəngin janrlarından olan mərsiyəmizin tarixində bəlkə də ilk dəfə idi ki, günahsız həmvətənlərimizin kütləvi qırğını təşkil edib, bu faciəni imperiyada yaşayan başqa millətlərə “nümunə” göstərənlərə ümumxalq nifrəti elan olunurdu (13, 5).

Azərbaycanın gözü o gün Şəhidlər xiyabanına dikilmişdi. Milyonlarla insan bu yerə axışır, bu dərdi, kədəri bölüşməyə çalışırdı.

Şəhid qəbirləri... səpələnir qar,
Qızıl qərənfillər tutub hər yanı.

Səkilər boyunca gur izdiham var,
Bir nisgil alovu yaxır insanı (18, 136).

Hüseyn Razinin “Şəhid qəbirləri” şeirindən nümunə gətirdiyimiz bu parçada o vaxtkı mənzərə tam dolğunluğu ilə gözlərimiz qarşısında canlanır. Burada xalqın düşüncə tərzinin elementləri özünü göstərir. Adətən həyatdan nakam, cavab almamış insanların qəbirlərinin üstünə al qırmızı, yaşıl rəngli gül-çiçək dəstələri qoyulur, başdaşına qırmızı lent bağlayırlar. Şəhid qəbirlərinin üstünə qırmızı qərənfillərin düzülməsi bu ənənənin davamı kimi anlaşılır. Belə ümumi mənzərəni əks etdirən şeirlərlə yanaşı, ayrı-ayrı 20 Yanvar şəhidlərinə də şeirlər həsr edilir, hər bir şəhidin fərdi qəhrəmanlıqları təsvir edilirdi. Asif Asimanın “Səndən danışıq” şeiri 20 Yanvar şəhidi Babayev Rahim Vaqif oğluna ithaf edilmişdir:

Qəlbini tərək etmədi, zərrətək Vətən andın,
Eşqinin atəşinə, oduna arxalandın.
Yağı düşmən önündə, həmişə sərt dayandın,
Mərdliklə sinə gərdin, hər çətinə, ay Rahim! (4, 48)

Hidayətin "Qələmini qanına batıran şair" adlı şeiri də o günlərin acı, lakin həm də qürurverici ovqatından yarandı. Bu könül nəğməsi də 20 Yanvarda şəhid olmuş Ülvi Bünyadzadəyə həsr olunubdur:

Sağlığında gəlmədin...
Bilmədim bir şair var –
Qələmini qanına batırıb yazar.
Düzər misralarını
"Azad Azərbaycan!" adlı arzuların dağına (9,155).

Böyük Vətən müharibəsində şəhid olan əsgərlərimiz öz qanları ilə səngər divarlarına son sözlərini yazırdılar. Kino-filmlərdə yer alan bu cür hallar xalq yaradıcılığında “qanla qazanılmış azadlıq” ifadəsi kimi formalaşmışdır. Şair bu məzmunlu ifadələrdən bəhrələnərək “qələmini qanına batırıb yazar” obrazlı deymi ilə şair şəhidin şücaətini vəsf etmişdir.

Yaxud, Sabir Rüstəmxanlı “Ölümün görüşünə gedən qız” şeiri ilə gənc ömrünü Azərbaycanın azadlığı yolunda fəda etmiş Vətən qızının mətin iradəsini gözlərimiz qarşısında sərgiləyir. Sabir Rüstəmxanlı bədii cəhətdən mükəmməl olan və güllənin gənc bir qızın sinəsindən dəyib al qanına qəltan etməsini tamam başqa tərzdə, yeni bir obrazda göstərməyə nail olubdur. Bu günə qədər yaxasına əl dəyməmiş bakirə qızın döşlərinin arasından dəyən güllə yarasından axan qırmızı qan orada açılan qızıl gülləri xatırladır. Şəhid olmuş qızın üzündə bir səadət nuru görünür, çünki azadlıq axtaran qızın bu yolda şəhid olması ona xoşbəxtliyi qədər əzizdir:

Açmısan öz sinəni yurdun azadlığına,
Süngünün öpüşünə,
güllənin dodağına! (19, 195)

Həsretin “Vətən oğullar” şeirində şəhid olan oğulların hər birinin Vətənə çevrilməsindən söhbət açılır. Qeyrətə, namusa and içib, azadlıq eşqiylə döyünən ürəklərini 20 Yanvar gecəsində məşələ döndərən, haqq işi uğrunda ölümün gözünün içinə dik baxan şəhidlər bir ölməzlik qazandılar:

Axdı şəhidlərin günahsız qanı,
Bu xəbər bürüdü Azərbaycanı.
Azadlıq yolunda şirin canını,
Vətənə verdilər Vətən oğullar (8, 113)

20 Yanvar faciəsi xalqımızın azadlıq yolunda atdığı ən böyük addım olsa da, ilk günlər bu faciənin sarsıdıcı təsirindən qurtula bilməyən şeirimizdə bir qədər də ümitsizlik yaradırdı. O zaman qan rəngli qırmızı qərənfillərin harayı, anaların göz yaşları bir-birinə qarışmışdı. Bu harayı ürəyinin süzgecindən keçirən Məmməd Aslan nalə çəkir, sanki mərsiyəxana çevrilir, yas saxlayırdı:

Bu qara yazılara,
Bu körpə quzulara,
Quruyan arzulara,
Ağla, qərənfil, ağla! (5, 88)

Şəhidlərin hünəri bir şərəf, qeyrət mücəssəməsinə çevrilərək yeni nəsillərə şərəf salnaməsi kimi əvəzsiz irs qoyubdur. And yerimiz olan Şəhidlər xiyabanı bu gün Azərbaycan xalqının qürur yeri, güvənc məbədidir. Torpağa dəfn edilən şəhidlərin cismidir, onların əziz xatirəsi könuəllərdə yaşayır. 20 Yanvar gecəsində Şəhidlik zirvəsinə gedənləri Nüsrət Kəsəmənli belə xarakterizə edirdi:

Bakı qanlı paltarını geyirdi.
Qanlı köynəyinə bürünənlər
Şəhidlik zirvəsinə gedirdi (11, 27)

Xalqımız zaman-zaman yadelli işğalçılara qarşı vuruşubdur. Döyüşlərdə qazanılmış ənənəvi rituallar var. O rituallardan biri də “qanlı köynək” ifadəsi ilə əlaqəlidir. “Kitabi-Dədə Qorqud”dan belə gələn “qanlı köynək”(12, 156) ifadəsi ilə şəhidin yeri, məqamı bilinməkdədir. Təbii ki, qanlı köynək geyib vuruşa getmək şəhidliyi könuəllü olaraq qazanmaqdır. Bu yolda şəhid analarının göstərdiyi səbat, iradə dünyaya görk olunası örnəklərdir. Dərdi ilə ucalan, dərdi ilə qürur heykəlinə çevrilən analar haqqında şeirlər yazılırdı. Fikrət Qocanın “şəhid anaları” şeirində deyilir:

Dərd daş atar, ayna sınar,
Sınar evin sonası da,
Dönər şəhid anasına
Dünyaya gələr analar (14, 76).

Ayna sınması bədbəxtlik, “bəxtin bağlanması”(10, 170) əlaməti sayılır. Gəlin köçəndə ona verilən bəxt aynasını möhkəm-möhkəm qoruyarlar ki, nəyəsə deyib sınmasın. Amma bu anaların bəxt aynasını düşmən güllələri sındırıbdır. Şeirdə ifadə olunan bu fikirdə bəxt aynası sınaq qadınların şəhid anası kimi doğulma-

sı bir ümid işığı kimi diqqəti cəlb edir. Lakin çox təəssüf ki, bəzən şəhid anaları bəzi məmurların qapısının arxasında qalır, dərini deyə bilmir, müşkülünü həll edə bilmir. Xalqımızın içərisinə sızmış bu cür nadanlar şəhid anasının yerini bilmir, onu düzgün qiymətləndirə bilmirlər.

Bəxtiyar Vahabzadənin “Şəhid anası” şeirinin məğzi bu cür nadanlara qarşı ibrət dərəsi vermək məqsədi daşıyır. Müşkülünü həll etmək istəyən Şəhid anası bir məmurun qapısını döyür:

"Şəhid anasıyam!" – zənn edir ana
Dərdin carəsidir bu iki kəlmə.
Əslində, millətin bağrından kecən
Qılınc yarasıdır bu iki kəlmə. (23, 142).

Amma o qapı açılmadı, Şəhid anasının dərini başa düşmək istəməyən məmur şəhid qanlarının üstündə rahat kreslosuna əyləşib fırlandı, əyləndi və o uca, saçları ağarmış ananın şəhid oğlunun məzarında ruhu od tutub yandı:

Bizdən komək uman dərddli səsindən
Alışb yanmazmı şəhid məzarı?
Ana qapılarda dilənir bu gün,
Oğul şəhid olmuş, yoxsa, bununçün?(23, 143)

Şairin məntiqli sualı insanı düşünməyə məcbur edir. Bu torpaq şəhid qanları ilə ona görə suvarılır ki, analarımız, bacılarımız, qızlarımız qapı arxasında qalmasın, Vətənin dərindən şəriki olduqları kimi sevincini də bölüşə bilsinlər.

Şəhidlik məqamını düzgün qiymətləndirmək lazımdır. Şəhidlər sadə insanlar kimi olurlar, onlar dünyaya gələndə xüsusi missiya ilə gəlirlər. Dünyadan keçəndə də öz ömürlərini xalqının, vətənin ömrünə calayırlar. Onlar Şəhidlik məqamı ilə birlikdə bir əbədlilik də qazanırlar.

Mübarizəyə çağırış ruhunda yazılmış şeirlərdən biri də Nahid Hacızadənin “Qalx” şeiridir. Mübariz Tağıyevin ifasında mahnı kimi televiziya ekranlarında tez-tez səsləndirilən bu əsərdə xalqımızın gələcək mübarizəsinin ümid işığını görürük. Şeirin bədii yükü milləti elliklə mübarizəyə çağırış ruhundadır:

Qalx, qalx, ulu torpaq,
Qalx, qalx, ulu bayraq.
Qalx, qalx, sən ey mərd xalq,
Yer titrəsin məhvərdindən (6).

Xalq şairi Xəlil Rza “Oğluma sözüm” şeirində nəsihətamiz sözləri ilə oğlu Təbrizi gəncliyin ilk çağlarından mübarizələrə hazırlayırdı. Şair düşünürdü ki, nə vaxtsa ikiyə bölünmüş Azərbaycan birləşərsə, o zaman Xəlil Rza ölmüş olsa, belə yenidən dirilib dünyaya gələr:

Anan – Tomris, dədən – Qorqud, baban – Sabir, özün kimsən,
Dərə içrə qalan dağlı, düşün: endin hara hardan?
Vətən – şanıım, Xəzər – qanıım, Araz – canım, burax, yanıım,

Bu yangında, bu məşəllə işıqlansın, sökülsün dan.
 Ölər bir gün Xəlil Rza, gələr bir də bu dünyaya,
 Qucaqlaşsa Bakı – Təbriz, əl üzsə macəralardan (20, 366)

Atasının alqışıyla uğurlanan, “uğurun urvatlı olsun”(21a, 154) nəsihətini uşaqlıqdan qulağında sırğa edən Təbriz Xəlilbəyli Vətənin dar günündə mübarizə meydanına atıldı. 27 yaşlı Təbriz Xəlilbəyli 1991-ci ildə könüllü olaraq cəbhəyə yola düşdü. Dağlıq Qarabağın Xromort və Naxçıvanik kəndləri uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərərək 31 yanvar 1992-ci ildə həlak oldu.

Həyatın keşməkeşləri ilə üz-üzə qalan şair Xəlil Rza Ulutürkün müsibəti qələm yoldaşlarını da sarsıtdı. İlyas Tapdıq “Gəldi” şeirinin epigrafinə “Şair qardaşım Xəlil Rza Ulutürkün oğlu Təbrizin igidliklə həlak olduğu günə” sözlərini yazdı. Yas yerinə dərd ilə, qəm ilə gəldi, qəlbində bir ana Təbrizin dərdi varıydı, bir bala Təbrizin də dərdi üstünə gəldi. Bu dərd Xəlil Rza Ulutürkün olmadı, milletin dərdi oldu:

Qəlbindən od aldı, alışdı izin,
 Sürünür arxanca qəm dizin-dizin.
 Dərdi az idimi ana Təbrizin –
 Bala Təbriz dərdi üstünə gəldi?! (22, 143)

Xəlil Rza Ulutürk ömrü boyu Azərbaycanın baş şəhəri Təbrizin həsrəti ilə yaşamışdı. Bu sevginin təsiri ilə də oğlunun adını Təbriz qoymuşdu. Bala Təbrizdən Ana Təbrizin iyini alırdı, onunla sevinirdi, onunla qürur duyurdu. Onu da zalım düşmən çox gördü şairə. Amma sınımadı, əyilmədi şair. Ömrü Azərbaycanın azadlığı yolunda mübarizələrdə keçən, Lefertova həbsxanasında zindan həyatı yaşayan, böyük amallar şairi Xəlil Rzanın yaradıcılığında oğlunun ölümündən sonra da şəhidlik mövzusu davam etdi. “Məzarlar xonça-xonça, məzarlar gül sərgisi, Şəhidlər xiyabanı, bəlkə, çiçək dənizi” – deyən şair 1992-ci ildə ona verilən Xalq Şairi adını “Təbrizimin qan bahası” adlandırdı:

Söykəyib arxamı mərmər divara,
 Sakit dayanmışam, əlimdə dəstək.
 Baxın gözlərimdən axan yaşlara,
 Deyirəm: – Balamın qan bahasıdır
 Başıma qoyulan bu qızıl çələng (20, 46).

Şair vaxtında verilməyən mükafatdan incik qalsa da, Vətən uğrunda mübarizəsindən bir an da olsun geri çəkilmədi. Qardaşının təzəcə dünyaya gələn körpə oğluna həsr etdiyi şeirində də qəhrəmanlıq ənənəsini davam etdirməyi tövsiyə etdi.

Qadın şairlərin şeirlərində şəhid analarının ümumiləşmiş obrazına rast gəlirik. Bu obraz dünya mədəniyyətinə sülh çağırışı ilə müraciət edən, silah dəllallarının, neofaşizmə yuvarlanan siyasi xuntaların bütün bəşəriyyət üçün bəla olduğunu xatırlatmaqdadır. Nəzakətin “Haqqa qovuşduran şəhid zirvəsi” şeirində şəhid ana-

sının göyləri lərzəyə gətirən naləsi, şəhid oğlunun məzarı başında layla deməsi bədii boyalarla təsvir edilmişdir:

Göyləri titrədir ahı-naləsi.
Ana layla deyir qəbir daşına.
Hər gün qucaqlayıb soyuq məzarı,
Sanki gəlib keçir beşik başına(16, 74).

Gülnar Hüseynova “Gözlərdəki yaş ağladı” şeirində Xocalı faciəsini xatırlayır. Şairə bu dərdin ağırlığından nəinki gözlərin və hətta, gözlərdəki yaşın ağladığını obrazlı şəkildə təsvir etmişdir:

Başqa dərdlər yalan oldu.
Bu dərd əldən salan oldu.
Xocalılar talan oldu,
Gözlərdəki yaş ağladı (7, 157).

Sara Selcanın şeirində isə şəhid olmuş bir oğlandan danışılır və belə bir ideya vurğulanır: “Şəhid olmasaydı o oğlan” azad və xoşbəxt olardı, qarımış qızlardan biri az olardı, anasının saçını ağarmaz, atasının beli bükülməzdi”:

Şəhid olmasaydı o oğlan,
O qarımış qızın sevgilisi ola bilərdi (21, 159).

Daha sonra şairənin məntiqli qənaəti təəccüb doğursa da, razılaşmaya bilmirsən. İnsanlar dünyaya gələndə müxtəlif missiyalarla doğulurlar. O oğlan da beləcə, üzündə şəhidlik nuru ilə doğulmuşdu.

Şəhidlik böyük, mübarək bir nemətdir. Bu nemət hamıya qismət olmur. Çünki şəhidlik mübarizlik, qəhrəmanlıqdır. Ağacəfər Həsənlinin şeirində bu nemət “bir qaşığı qanımdan” qorxmayan, cəsur insanlara nəsis olur:

Hamı ölüm qorxusunu
Keçirir şirin canından.
Hamı qorxur Allahından,
Hamı bir qaşığı qanımdan (2, 36).

Sadaladığımız şeirlərin içərisində ümid verən, mərd oğul, qızlarımızın damarlarında qaynayan qanı əks etdirən, vətən yolunda hər an mübarizəyə hazır olanların məramını işıqlandıran yazılar da var. Belə yazılardan biri Valeh Bahaduroğlunun “Tıncıxır” adlı şeiridir:

Gədə çalır, Xan oynayır,
Köz-köz olur can, oynayır,
Damarımda qan oynayır,
Qolumda dava tıncıxır (24, 127).

Yaxud Kəmaləddin Qədimin bu ruhda yazılmış “Oynayır” şeirində dünyanın seyrçi mövqeyinin anlaşılmaqlığı vurğulanır:

Bu dəyişməz nə havadır,
Güldürür düşməni, yadı.

Nədir bu oyunun adı,
Hamı nazıynan oynayır?.. (15, 104).

Şairin təəccübü anlaşılındır. Bu səbəbdən də şairlərimizin poeziyasında artıq səbirlərin tükəndiyi, damarlarda qanın tıncıxması kimi mövqelərin ortaya çıxması təbii qarşılmalıdır.

Sərdar Zeynalın “Vətən, döyüşə başla” şeirində bir çağırış ruhu hakimdir. Şeirin ümumi məzmununda itirilmiş torpaqların ağrısı, qaçqın və köçkünlərin dərdi, kədəri əks olunubdur. Şairin səbri tükənib, düşmən tapdağında qalan yurdların acılı xatirələrinin əzabına bundan sonra daha qatlaşmaq istəmir. Vətəni döyüşə səsləyir, hətta, bu çağırış ona canı bahasına başa gələcəksə də, yenə də son döyüşə getmək arzusundadır. Heç olmasa bir qəbir yeri boyda yeri geri qaytarmaq, özünə məzar etmək istəyir.

Tez-tez dəyişir halım.
Qoy döyüşüb düşməndən
Bir məzar yeri alım,
Vətən döyüşə başla! (25, 100)

Şair Sərdar Zeynalın arzuları çin oldu. 2020-ci ilin 27 sentyabrında başlayan 44 günlük Vətən müharibəsi Azərbaycan xalqının haqq işinin qələbəsi ilə sonlandı. Bu müharibədə Azərbaycan yenə də 3000 (üç min) nəfərə qədər şəhid verdi. Amma qazanılmış qələbə şəhid analarının ürəyinə su səpdi, onlara toxtaqlıq gətirdi, şərəfləndirdi. Şəhid anaları bir ağızdan dedi:

Vətən sağ olsun!
Budur, Vətən sevgisi, Vətən məhəbbəti!

Nəticə: Vətən sevgisi, şəhidlik mövzusu müstəqillik dövrü Azərbaycan poeziyasının əsas tədqiqat obyektinə olmaqla yanaşı, milli-mənəvi düşüncənin formalaşmasında aparıcı xəttə çevrilibdir.

Müstəqillik dövrü Azərbaycan poeziyasının məram, məqsədinə uyğun olaraq yazılan əsərlərin mübarizlik əhval-ruhiyyəsinin nikbin bir ovqat yaratdığını və bu ovqatın gənc nəslin ideya-tərbiyəsində böyük rolunu qeyd etməliyik. Poeziyamızın uğurları oxucuların yeni əxlaqi keyfiyyətlərə sahiblənməsində, ideya-siyasi dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir, onların iradəsini, duyğularını, fikirlərini ifadə edir, gənclərin vətənpərvərlik hisslərini gücləndirir, əxlaqi cəhətdən tərbiyə edir.

Ədəbiyyat və incəsənətin inkişafında əsas məsələ, milli mənafeyi qorumaq, xalqın həyatı ilə əlaqəni möhkəmlətmək, xalqın düşüncəsini məşğul edən hadisələrin bədii obrazını yaratmaqdan ibarətdir. Bu sahədə şəhidlik mövzusunun aktuallığı ilə müəllif fantaziyasının sintezindən doğulan, vətənpərvərlik hisslərini coşdurən cəsarətli bədii əsərlərin meydana çıxması tamamilə təbii bir prosesin gedişi hesab edilə bilər.

Azərbaycan poeziyasının son dövrlərdə yaranan nümunələrinin təhlili bir daha sübut edir ki, şairlərimiz yüksək sənətkarlıq göstərmək üçün müxtəlif yaradıcılıq formalarından, üslub və janrlardan istifadə edərək yaratdıqları mübarizlik əhval-ruhiyyəsinə köklənmiş əsərləri ilə öz kamilliklərini göstərməklə yanaşı, Vətənimizin, xalqımızın taleyüklü problemlərinin həllində fəal iştirak edirlər. Şair - Vətən münasibətləri bu kontekstdə inkişaf edir və formalaşır.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağahüseynqızı Əzizə. Payız yağışı, Bakı, “Yeni Poliqrafist” MMC, 232 s.
2. Ağacəfər Həsənli. Bu sevgi, Arı şanı, Azərbaycan j., 2013/4, s. 33-36.
3. Araz Məmməd. Seçilmiş əsərləri, Bakı, 2010, 656 s.
4. Asiman Asif, Bu da bir taledi, Bakı, Sabah, 1997, 144 s.
5. Aslan M., Seçilmiş əsərləri, Bakı: “Avrasiya press”, 2006, 320 s.
6. Azərbaycan qəzeti. Hünər nəğməsidir şəhid məzarı, 19 yanvar 2012.
7. Gülnar Hüseynova, Gözlərdəki yaş ağladı, Azərbaycan j., 2011 / 6.
8. Həsərət, Vətən oğullar, Oxuma, bülbül, oxuma, Azərbaycan j., 1993 / 3-4, s. 113
9. Hidayət, Qələmini qanına batıran şair, Azərbaycan harayı, Bakı, Respublika Xatirə Kitabı Redaksiyası, 2002, s. 155.
10. Xalqımızın deyimləri və duyumları (toplayıb yazıya alanı və tərtib edəni Mürsəl Həkimov), Bakı, Maarif, 1986, 392 s.
11. Kəsəmənli Nüsrət. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2004, 256 s.
12. Kitabı-Dədə Qorqud. Bakı, Yazıçı, 1988, 265 s.
13. Qabil, Seçilmiş əsərləri, Bakı, Şərq-Qərb, 2004, 248 s.
14. Qoca Fikrət, Seçilmiş əsərləri, III c. Bakı, UniPrint, 2015, 380 s.
15. Qədim Kəmaləddin, Yığış gedək, günahım,
16. Nəzakət, Haqqa qovuşduran şəhid zirvəsi, “Azərbaycan” j., 2011 / 3, s. 74
17. Ol Əjdər, Yaşa, Bakı, 2011, s. 38)
18. Razi Hüseyn, Gözün aydın, Bakı, “Azərbaycan” j., 1996, 232 s.
19. Rüstəmxanlı Sabir. Seçilmiş əsərləri, Bakı, Şərq-Qərb, 2004, 248 s.
20. Rza Xəlil, Uzun sürən gənclik, Azərənşər, 1993, 437 s.
21. Sara Selcan, Şəhid olmasaydı o oğlan, “Azərbaycan” j., 2011 / 7, s. 159
22. Tapdıq İlyas, Gəldi, Azərbaycan j., 2000/5, s. 143
23. Vahabzadə Bəxtiyar. Seçilmiş əsərləri, 2 cildə, I c., Bakı, Öndər nəşriyyatı, 2004, 328 s.
24. Valeh Bahaduroğlu, Tıncıxır, “Azərbaycan” j., 2013 / 4, s. 127
25. Zeynal Sərdar, Bir ürək sevgiyəm, Bakı, Nurlan, 2004, 304 s.

